

ЗНАЧЕННЯ СВДОЦТВА ПРО ПРАВО НА СПАДЩИНУ ДЛЯ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Досить поширеними в нотаріальній практиці є посвідчення правочинів у сфері спадкових правовідносин. Особливе значення для виникнення права на спадщину у спадкоємців відіграє свідоцтво про право на спадщину.

Відповідно до Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 (далі – Порядок), свідоцтво про право на спадщину видається на підставі заяви спадкоємців, які прийняли спадщину, після закінчення шести місяців з дня відкриття спадщини, а у випадках, передбачених статтями 1270, 1276 Цивільного кодексу України (далі ЦК України), - не раніше зазначених у цих статтях строків. При цьому видача свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям, які прийняли спадщину, ніяким строком не обмежена.

Водночас свідоцтво про право на спадщину видається за наявності у спадковій справі всіх необхідних документів, перелік та вимоги до яких встановлюються вищезазначеним Порядком.

Важливого значення для нотаріальної та судової практики відіграє правова природа свідоцтва про право на спадщину, від якої залежать норми, які можуть бути застосовані для визнання такого свідоцтва чинним чи нечинним (недійсним).

Враховуючи особливості суб'єктного складу осіб, що мають право отримати свідоцтво про право на спадщину, та відсутність такої ознаки правочину як наявність вільного волевиявлення на його вчинення, вбачається очевидний висновок про те, що свідоцтво про право на спадщину не є правочином.

Водночас в цивільному законодавстві та судовій практиці передбачається можливість визнання в судовому порядку недійсним свідоцтва про право на спадщину (стаття 1301 ЦК України).

Відтак виникає питання про можливість застосування норм ЦК України про недійсність правочинів до визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину.

Так, у постанові Верховного Суду України (далі – ВСУ) від 14 травня 2014 року «Про визнання свідоцтва про право на спадщину та договору іпотеки недійсними» зазначається, що всупереч вимогам статей 548, 549 ЦК УРСР суд пов'язав збереження або втрату набутого спадкоємцями права власності на спадкове майно з фактом отримання чи неотримання ним свідоцтва про право на спадщину, у той час як свідоцтво є лише документальним підтвердженням цього права (стаття 560 ЦК УРСР). Хоча зазначена постанова і базується на нормах ЦК УРСР, який втратив чинність, водночас норми чинного ЦК України в більшій частині є аналогічними нормам ЦК УРСР.

Підтримуючи загалом правову позицію ВСУ в наведеній Постанові, водночас слід відзначити, що таке свідоцтво є не звичайним документальним підтвердженням права власності, а має вважатися документом, який посвідчує право, що закріплює презумпцію правомірності набуття його володільцем права власності. До таких документів належать також свідоцтво про право власності, свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя, державний акт про право власності на земельну ділянку тощо.

Важливо також відзначити, що визнання свідоцтв про право на спадщину недійсними здійснюється не за правилами, встановленими для правочинів, а за правилами, встановленими спеціальними нормами, зокрема, статтею 1301 ЦК України. Проте, некоректно сформульована назва вищенаведеної Постанови може дати привід вважати, що можливе визнання свідоцтва про право на спадщину та договору іпотеки недійсними за однаковими правилами, що насправді не так.

Поширеними в судовій практиці є спори у сфері спадкових правовідносин, предметом розгляду яких є не лише визнання свідоцтва про право на спадщину недійсним, але й наслідки не отримання свідоцтва про право на спадщину спадкоємцем.

Так, у постанові Верховного суду України від 28 лютого 2018 року у справі № 441/1647/15-ц зазначається, що за змістом статей 1218, 1219 ЦК України зобов'язання боржника за кредитним договором не є таким, що нерозривно пов'язано з його особою. Згідно зі статтею 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. В Законі України «Про іпотеку» відсутні такі підстави для припинення іпотеки, як смерть боржника за кредитним договором, враховуючи те, що спірні правовідносини допускають правонаступництво.

Посилаючись на те, що свідоцтво про право на спадщину не видавалось, суд не врахував, що відсутність свідоцтва про право на спадщину не позбавляє спадкоємця права на спадщину (частина третя статті 1296 ЦК України), а лише обмежує його право на розпорядження спадщиною. Відтак, ВСУ дійшов правильного висновку про значення свідоцтва про право на спадщину, яке є документом, що підтверджує право власності спадкоємця на спадкове майно.

На підставі викладеного, слід відзначити наступні ознаки свідоцтва про право на спадщину: 1) воно є документом, який посвідчує право власності спадкоємця; 2) не отримання свідоцтва про право на спадщину не означає не виникнення права власності на спадкове майно у спадкоємця, а лише обмежує такого спадкоємця у здійсненні права власності; 3) свідоцтво про право на спадщину може бути визнано недійсним виключно на підставі статті 1301 ЦК України); 4) у свідоцтво про право на спадщину може бути внесено зміни на підставах та в порядку, передбачених нотаріальним законодавством, або за рішенням суду.